Zdvořilost v češtině kontrastivně

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Magdaléna Lapúniková
magdalena.lapunikova@fpf.slu.cz

Jazykovědné sdružení ČR
Praha 8. 10. 2026

Struktura přednášky

SLEZSKÁ UNIVERZITA

1. Jazyková zdvořilost
2. Paralelní korpus InterCorp
3. Učebnice češtiny pro cizince
4. Co můžeme vyvodit pro českou zdvořilost?

Co je jazyková zdvořilost?

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- **filozofický přístup** – mluvní akty (C. Kerbrat-Orecchioni, 1996)
- klasické práce: záměr **mluvčího**

  (Lakoff 1973; Grice 1975; Leech 1983; Brown – Levinson 1987)
- současná lingvistika: percepce **adresátem**

  (Watts 2003, 2005; Kádár – Haugh 2013; Leech 2014; House – Kádár 2021)

V každodenním jazyce způsob chování a jednání, které se opírá o normy určité společnosti a v jazykové interakci se projevuje např. ve specifických formách oslovení, pozdravu nebo prosby, jež na druhou osobu působí jako slušné, ohleduplné, uctivé.

(*Nový encyklopedický slovník češtiny,* Nekula, 2017)

One of the most interesting aspects of face and politeness, and their conventional encoding in the patterns of grammar and usage associated with particular kinds of speech acts, is that they differ from culture to culture and from language to language in ways that are difficult to calibrate. This has major consequences for truly felicitous cross-cultural communication. One can be near-native in one's fluency in a foreign language and yet, if one does not have control of the pragmatics of politeness in the language, sound offensively abrupt in one's requests or ludicrously flattering in one's compliments.

(*Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, Bussmann, 2006)

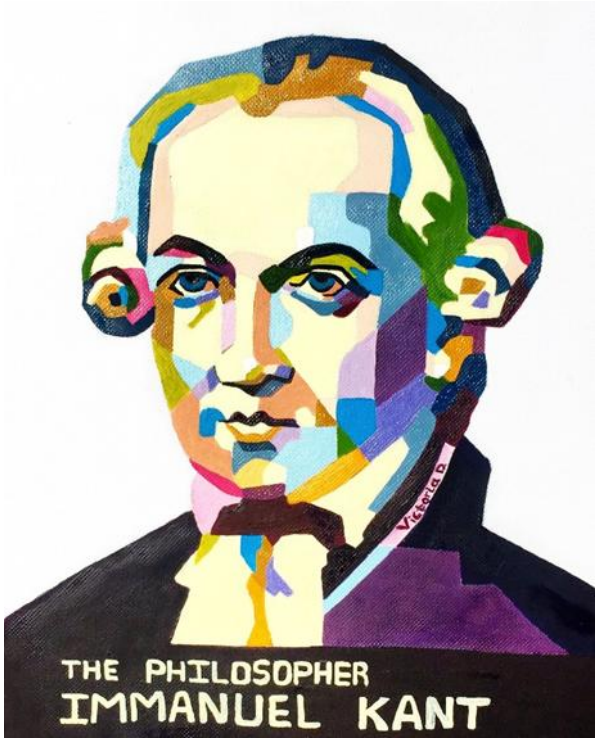

InterCorp a dotazníkové šetření (2022)

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Předpoklady výzkumu

- nedostatečné informace o zdvořilostním aspektu v **příručkách pro uživatele jazyka**
- obtížnost překladu ovlivněna **typem ilokučního aktu**
- asymetrické užití tzv. **formálních a neformálních formulí** v češtině a ve francouzštině

Hlavní cíle

- popis základních jazykových realizací u **vybraných mluvních aktů**
- hodnocení překladatelských řešení (InterCorp) a stanovení **překladatelsky problematických jevů**
- porovnání výsledků **korpusové analýzy** a **dotazníkového šetření**

Metodologie

- mluvní akty: pozdrav, oslovení, rozloučení, poděkování, výzva, omluva
- jazyková **úroveň A1/A2** (učebnice pro cizince, překladové a výkladové slovníky)
- zdroj dat: česká a francouzská část paralelního **korpusu InterCorp**, ČNK (Core FR orig 11,3 mil. / celý InterCorp v14 French 21,2 mil.; Core CS orig 22,9 mil. / celý InterCorp v14 Czech 117,6 mil.)
- percepce **mluvčími českého a francouzského jazyka**: dotazníkové šetření (Česká republika, Francie, 2022)

Frekvenční korpusová analýza: *Dobrý den / Bonjour*

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Orientační frekvence překladových ekvivalentů (Treq)

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Francouzština ▼	▲ Čeština ▼
2158	24.4	Bonjour	Ahoj
1473	16.6	Bonjour	Dobrý den
1459	16.5	Bonjour	Dobré ráno
303	3.4	Bonjour	Zdravím
194	2.2	Bonjour	Haló
169	1.9	Bonjour	Dobré odpoledne
154	1.7	Bonjour	Nazdar
142	1.6	Bonjour	- Ahoj
126	1.4	Bonjour	- Dobrý den
113	1.3	Bonjour	- Dobré ráno
101	1.1	Bonjour	Dobré jitro
93	1.1	bonjour	ahoj

Pozdravy

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

(1) **Bonjour**, ma chérie. Tout va bien?

Ahoj *zlatíčko, máš se dobře?*

(2) **Bonjour**, m'man.
Ahoj*, mami.*

(3) **Voilà**, chef. Un petit commis tout frais.
Dobrý den*, šéfe. Tak tady vedu novou pomocnici.*

(4) **Bonjour**. Bien dormi?

Dobré ráno*. Vyspal ses dobře?*

(5) **[ø]** Madame.

Dobrý den*, paní.*

Oslovení

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

(1) Cette fois, ça ne se passera pas comme ça, vous pouvez être tranquille, **monsieur**.

*Tentokrát se to nestane, můžete být klidný, **pane doktore**.*

(2) **Madame?**

Přejete si?

(3) S'il vous plaît, **monsieur**, ça sert à quoi le racisme?

*Prosím vás, **pane**, k čemu je rasismus?*

(4) „**Dědečku**," řekl jsem rychle, aby mi neusnul, „poraďte mi, jak bych se dostal do středu vašeho města".

***Monsieur**, m'empressai-je de lancer avant qu'il ne s'endorme, s'il vous plaît, dites-moi comment faire pour atteindre le centre de votre ville.*

(5) Dieu, **secourez**-moi !

*Bože, **pomoz** mi!*

(6) So you lied to Captain Fache.
*Donc **vous avez menti** au commissaire Fache.*
*Takže **jsi** kapitánu Fachovi **lhal.***

Rozloučení

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

(1) **Au revoir** papa, je t'aime.
***Ahoj**, tati, mám tě rád.*

(2) **Bonne journée**.

***Mějte se**.*

(3) **Bonne journée**

***Na shledanou**.*

Poděkování

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

(1) Děkuju, **děkuju laskavě**.

Merci, ***merci bien****.*

(2) **Merci bien**…

Tak děkuji*…*

(3) **Merci**, j'aime bien me lever tard.

Pěkně děkuju*, ale já ráda dlouho spím.*

Výzvy

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

(1) En tant qu'officier initiateur **voulez-vous commencer**?

Mohl byste *jako vyzývající důstojník* ***začít****?*

(2) **Voulez-vous vous occuper** de ce dossier, s'il vous plaît?

Vezmete *si tu záležitost* ***laskavě na starost****?*

(3) **Voulez-vous venir** un moment?

Pojďte *sem na chvíli.*

(4) **Veuillez entrer** votre mot de passe.

Zadejte laskavě *svoje heslo.*

Omluvy

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

(1) **Bohužel** neumím tohle písmo přečíst.

***Désolé**, je suis incapable de déchiffrer cet alphabet.*

(2) **Co to říkáte**?

***Pardon**?*

(3) **Veuillez m'excuser** de vous ennuyer en ce moment. Je n'ai que deux ou trois questions à vous poser.

***Omlouvám se**, že vás obtěžuji v takové chvíli. Chtěl bych vám jen položit jednu dvě otázky.*

Rozdíly a shody v češtině a ve francouzštině

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- asymetrické užití tzv. **formálních a neformálních** formulací (pozdravy, rozloučení)
- **konvencionalizované konstrukce** ve FR vs. **modus verbi** v CS (výzvy)
- bezpříznakové užití **oslovení pane/paní** ve FR i CS
- symetrický systém **vykání a tykání** (pronominální oslovení)

Překladatelské problémy

- systémový ekvivalent vs. pragmatický ekvivalent

  Bonjour, chérie, tu as bien dormi? / ***Dobrý den****, drahoušku, pěkně ses vyspala?*
- přehnaná zdvořilost coby signál ironie

  Veuillez entrer votre mot de passe. / ***Zadejte laskavě*** *svoje heslo*

Korpusová analýza a dotazníkové šetření

- shoda (10 položek)
- rozpor (3 položky)
- nejednoznačné výsledky (2 položky)

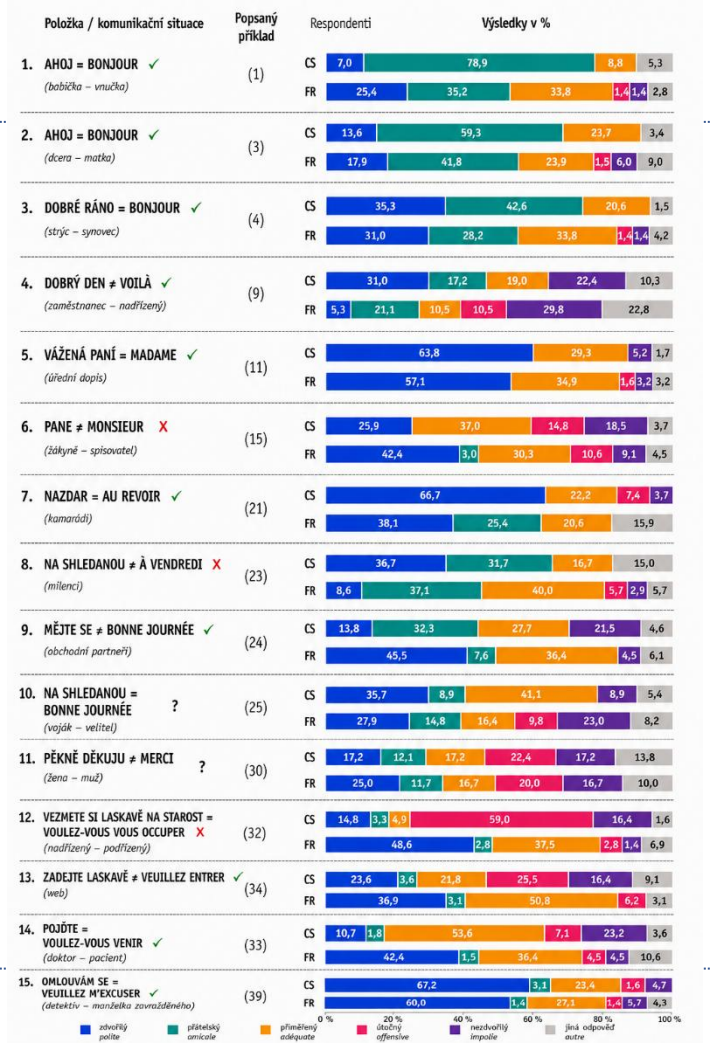

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Učebnice češtiny pro cizince a dotazníkové šetření (2024)

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Zkoumané kategorie

(1) Pozdravy a rozloučení
(2) Small talk
(3) Oslovení
(4) Tykání a vykání
(5) Neadekvátní přímost komunikace

Učebnice češtiny pro cizince (1995–2021; úroveň A1–C1)

A. Bednářová, I., & Pintarová, M. (1995). *Communicative Czech – Elementary Czech.* ÚJOP.
B. Bischofová, J., et al. (2019). *Čeština pro středně a více pokročilé.* Karolinum.
C. Boccou Kestřánková, et al. (2020). *Čeština pro cizince – úroveň B1.* Edika.
D. Cvejnová, J. (2019). *Česky, prosím II.* Karolinum.
E. Holá, L. (2016). *Česky krok za krokem 1.* Akropolis.
F. Holá, L., & Bořilová, P. (2021). *Česky krok za krokem 2.* Akropolis.
G. Holá, L., & Bořilová, P. (2011–2019). *Čeština express 1–4.* Akropolis.
H. Hradilová, D., et al. (2020). *Czech it up! 5.* Univerzita Palackého v Olomouci.

Výsledky průzkumu (2024)

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- **mateřský jazyk**
  - *1. skupina* (25): polština, slovinština, srbština, chorvatština, makedonština, čeština
  - *2. skupina* (16): polština, slovenština, němčina, čeština
  - *3. skupina* (9): portugalština, francouzština

- **učebnice**
  - *1. skupina:* Čeština pro cizince
  - *2. skupina:* Česky krok za krokem
  - *3. skupina:* Česky krok za krokem, Čeština expres

- **komunikace s rodilými Čechy**
  - *1. skupina:* jednou za několik měsíců
  - *2. skupina:* vyrovnané odpovědi
  - *3. skupina:* vyrovnané odpovědi

UKÁZKA 1: POZDRAV

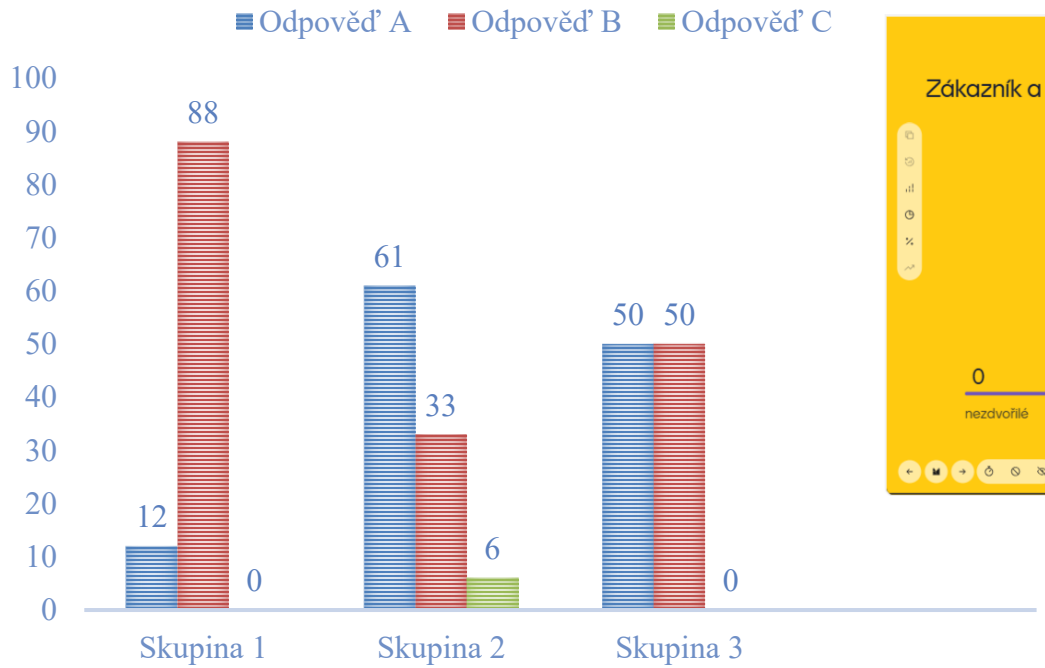

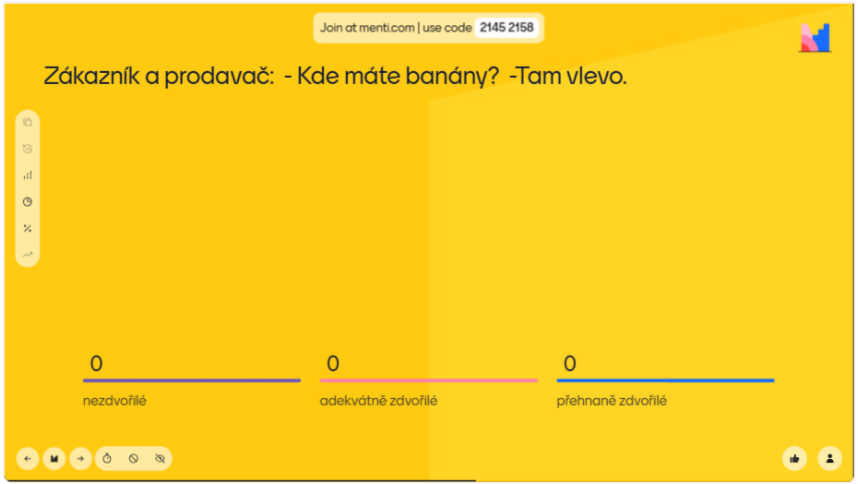

UKÁZKA 2: SMALL TALK

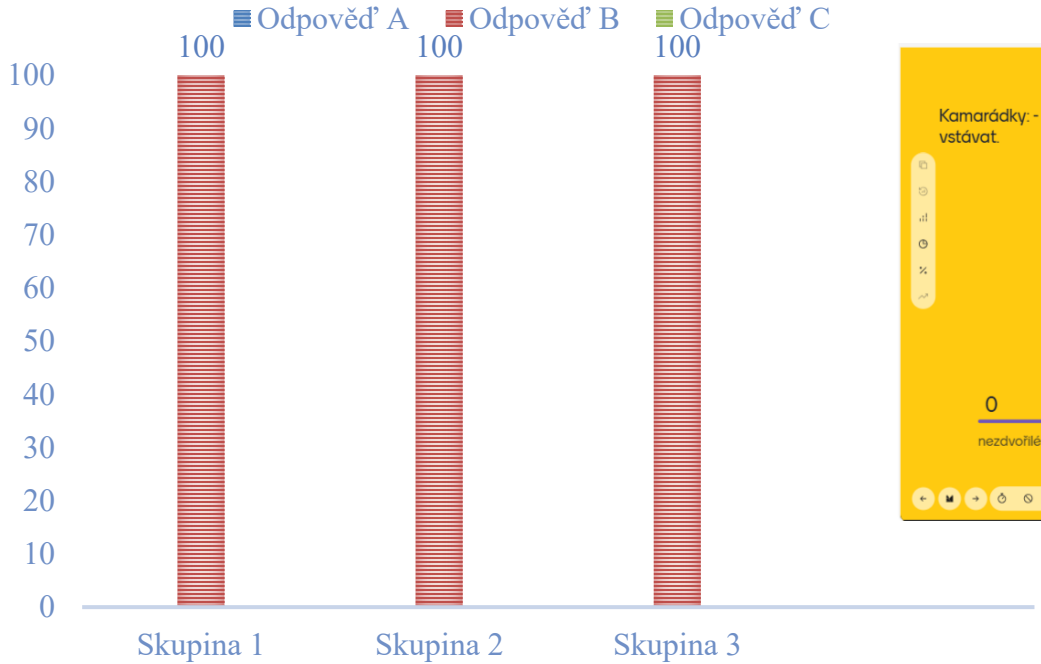

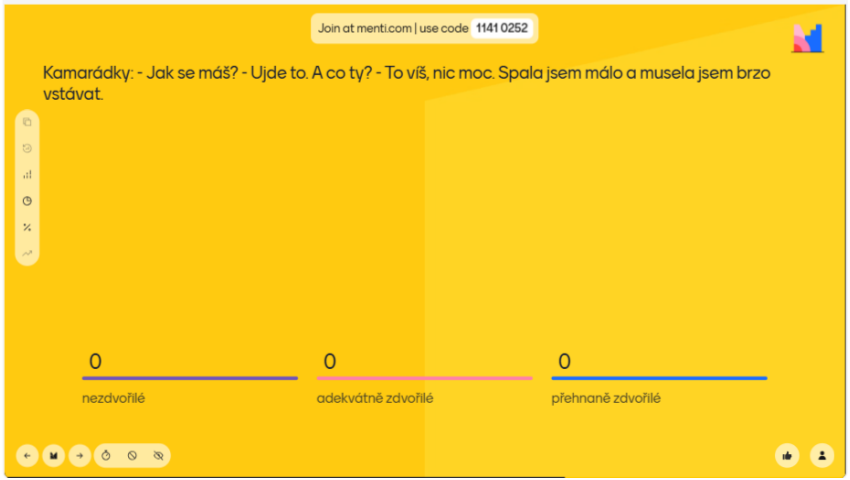

UKÁZKA 3: OSLOVENÍ

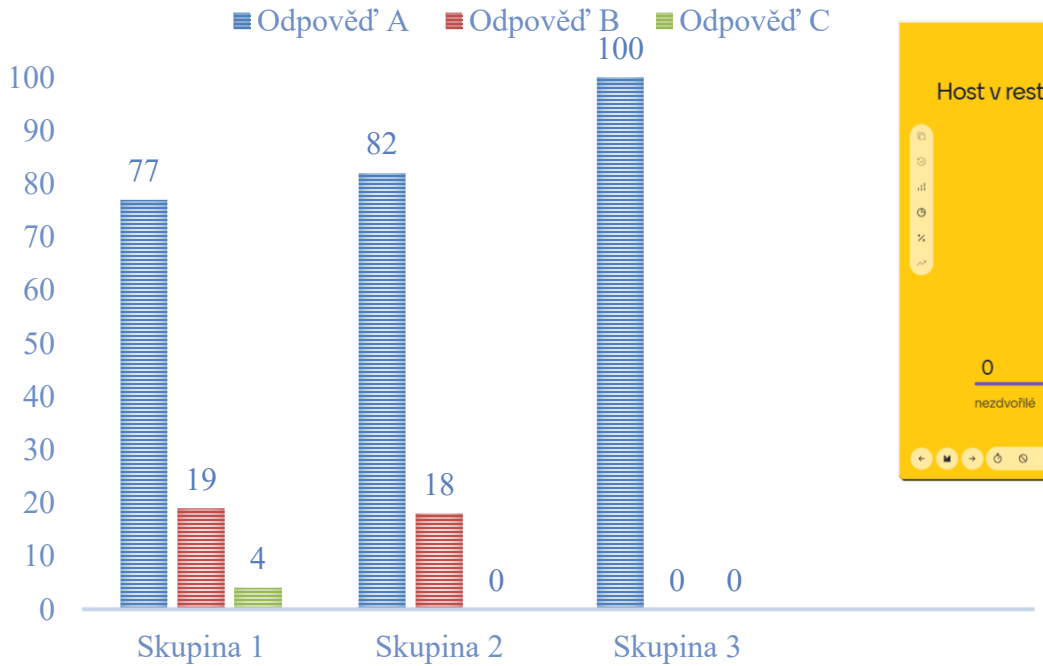

UKÁZKA 4: TYKÁNÍ

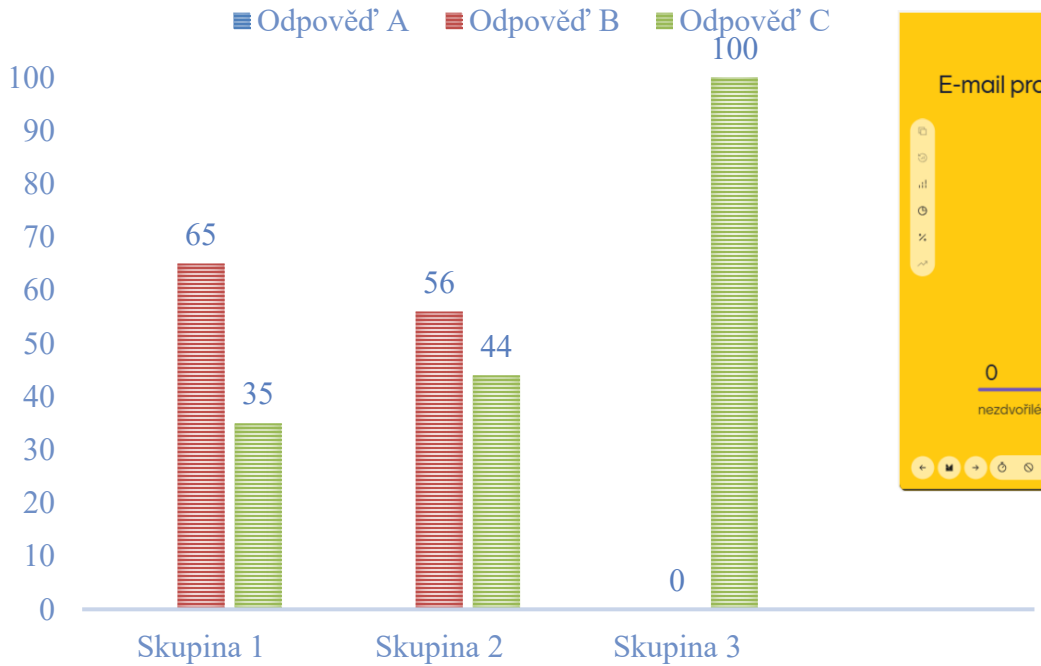

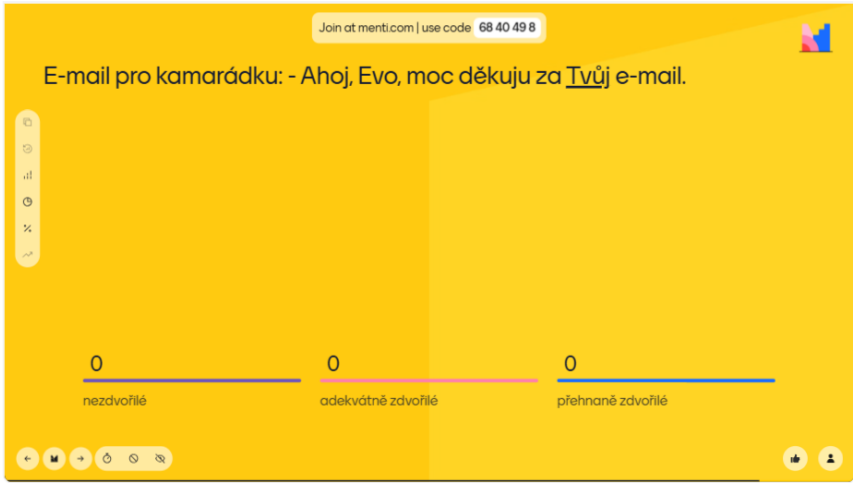

UKÁZKA 5: IRONIE

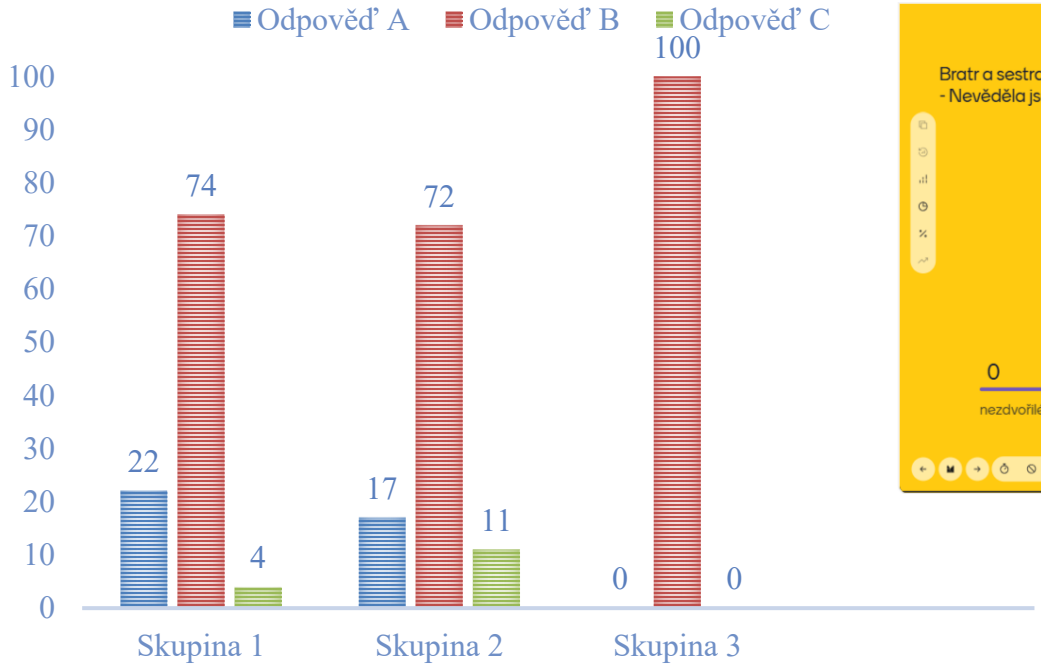

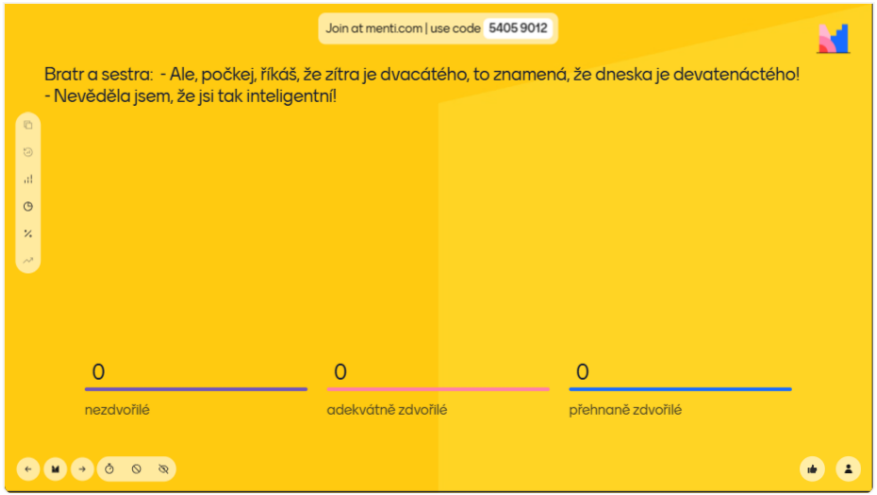

Tendence v analyzovaných materiálech

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- nedostatečné rozlišování formálnosti a neformálnosti

  (pozdravy, rozloučení, tykání a vykání)
- zastaralé zdvořilostní formy

  (milá maminko, pane vrchní, mladá paní, zdraví Tě Tvoje kamarádka)
- nejasná zdvořilostní strategie

  (small talk, ironie, imperativ)

Co můžeme vyvodit pro českou zdvořilost?

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Individualizovaná zdvořilost

Vymezení formálnosti

Zdvořilost, nebo sarkasmus

Komunikace za pomoci umělé inteligence?

Vybraná literatura

BROWN, P., & LEVINSON, S. (1987) *Politeness. Some Universals in Language Usage.* Oxford University Press.
GRICE, P. (1975) Logic and Conversation. In Cole, P. – Morgan, J. (eds.) *Syntax nad Semantics.* Vol. 3, Speech Acts. Academic Press, s. 41–58.
HIRSCHOVÁ, M. (2013) *Pragmatika v češtině.* Karolinum.
HRADILOVÁ, D., KOPEČKOVÁ, M., & SVOBODOVÁ, J. (2023) *Didaktika češtiny jako cizího a druhého jazyka.* Univerzita Palackého v Olomouci.
HRDLIČKA, M. (2010) Čeština a český národní charakter. In M. Hrdlička, *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku* (s. 134–141). Západočeská univerzita v Plzni.
CHEJNOVÁ, P. (2012) *Zdvořilostní strategie.* Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta.
KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1996) *La conversation.* Seuil.
LAKOFF, R. (1973) The Logic of Politeness, or, Minding Your P´s and Q´s. In C. Corum, T. Cedric Smith-Stark & A. Weiser (Eds.), *Papers from the 9th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* (s. 292–305). Chicago Linguistic Society.
LEECH, G. N. (1983) *Principles of Pragmatics.* Longman.
KÁDÁR, D. Z., & HAUGH, M. (2013) *Understanding Politeness.* Cambridge University Press.
VALKOVÁ, J. (2013) *Komunikační přístup k vyučování druhého jazyka v současných učebnicích češtiny pro cizince.* Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze.
VÁLKOVÁ, S. (2004) *Politeness as a communicative strategy and language manifestation.* Univerzita Palackého v Olomouci.
WATTS, R. J. (2003) *Politeness. Key Topics in Sociolinguistics.* Cambridge University Press.